

"ROMEINSE BRONNEN" VOOR DE NEDERLANDSE KERKGESCHIEDENIS VAN DE NEGENTIENDE EEUW (II)

J. P. de Valk

2. HET ARCHIEF VAN DE CONGREGATIE "DE PROPAGANDA FIDE"

Archivio della Congregazione "De Propaganda Fide" (APF)

Adres: Piazza di Spagna, 18 - 00187 ROMA.

Toelating: met een introductieschrijven, bij voorkeur van het Nederlands Instituut te Rome (via Omero, 10 - 12).

Gesloten: rond Kerstmis en Pasen, en in de maanden augustus en september.

Toegankelijkheid der stukken: tot 1878.

Uit het archief van deze congregatie, wier gezag zich zeer diepgaand uitstreckte over de missiegebieden, kwam tot dusverre het meeste archiefmateriaal met betrekking tot Nederland. Ook voor de hier behandelde periode is het archief zeer rijk, en zal consultatie hiervan bij vrijwel elk onderzoek in Rome nodig zijn. Haar bemoeienis met Nederland hield pas in 1908 op, terwijl de missiegebieden in de Nederlandse koloniën ook daarna nog door haar bestuurd werden.

De congregatie was samengesteld uit een prefect, een secretaris en een aantal kardinalen, die samen in **Congregatione generale** vergaderden. Tot 1864 werden bepaalde zaken ook wel aan kleinere groepen kardinalen-congregatieleden (de **Congregazioni particolari**) ter behandeling toegewezen. Het grootste deel van de zaken werd echter afgehandeld in de wekelijkse **Congressi**, stafvergaderingen waaraan werd deelgenomen door de prefect, de secretaris en de minnuten (ambtenaren) van de congregatie.

Sommige zaken, zoals dispensatie-aanvragen, werden ten dele via andere congregaties geregeld, ten dele ook rechtstreeks via pauselijke audiënties (vgl. de serie *Udienze*). In het algemeen werd het gros van de zaken uit de missiegebieden rechtstreeks door de Propaganda afgedaan, en in elk geval via haar afgedaan. De Propaganda vormde voor de missiegebieden dus een duidelijke "sleutel" (soms de enige) tot het Curie-apparaat. In het Nederlandse geval gaat het daarbij in het algemeen minder om politieke, meer om religieuze zaken, voorzover dat althans te scheiden valt.

Het archief is uitstekend geordend; in de consultatiezaal vindt men een groot aantal indices. Er bestaat een gedrukte globale inventa-

ris²⁴. Een groot deel van de archiefseries bevat stukken met betrekking tot Nederland.

- 2.1. **APF, Acta:** handelingen van de *Congregazioni Generali*, chronologisch naar vergaderdatum.
Ingang:
Indices op naam, plaats en zaak met verwijzing naar vergaderdatum.
- 2.2. **APF, Scritture originali riferite nelle Congregazioni Generali (SOCG):** Dossiers, behorende bij de vorige serie, eveneens geordend op vergaderdatum en toegankelijk via dezelfde indices.
- 2.3. **APF, Udienze di Nostro Signore:** vooral dispensaties en andere geestelijke gunsten.
Ingang:
"Indice delle Udienze disposto per ordine di località" (tot 1897).
- 2.4. **APF, Congregazioni Particolari (CP):** deze serie (tot 1864) bevat de handelingen en bijbehorende dossiers van speciale kardinalencommissies²⁵.
- 2.5. **APF, Scritture riferite nei Congressi (SC)**
Dit archiefbestanddeel valt uiteen in een geografische en een systematische serie. In de eerste is van belang de afdeling *Belgio e Olanda*, in de tweede de afdeling *Missioni*.
- 2.5.1. **APF, SC Belgio e Olanda**, voll. 20 - 35 (1828 - 1892) bevatten in chronologische volgorde alle ingekomen stukken uit en betreffende Nederland die op de *Congressi* behandeld werden. Hier vindt men ook vrijwel alle ingekomen stukken betreffende de Nederlandse missiegebieden in de koloniën, omdat deze zaken liepen over de pauselijke vertegenwoordiger in Nederland. Op de stukken vindt men vaak de letter "R.", gevolgd door een datum; dit verwijst naar de dag, waarop de congregatie op een stuk antwoordde of reageerde (vgl. hieronder LDB). Het zou nodig kunnen zijn, ook andere delen van het geografisch geordende materiaal te raadplegen, wanneer de stukken daartoe aanleiding geven²⁶. Van de veertien delen *miscellanea* valt er geen binnen de periode 1830 - 1878.
- 2.5.2. **APF, SC Missioni:** bevat voornamelijk informatie over missionarissen. Van belang is ook het materiaal betreffende de "Voortplanting des Geloofs" (*Oeuvre de la Propagation de la Foi*): correspondentie en financiële stukken. De serie bevat ook 25 delen *miscellanea*.

24. N. KOWALSKY, *Inventario dell'archivio della Congregazione "De Propaganda Fide"*, Schöneck/Beckenried 1961 (= Schriftenreihe der Neuen Zeitschrift f. Missionswissenschaft, nr. 17).

25. KOWALSKY, o.c. 17 - 19: alfabetische index op land.

26. Overzicht hiervan bij KOWALSKY, o.c. 20 - 21.

- 2.6. **APF, Lettere, Decreti e Biglietti di Mons. Segretario (LDB):** minuut-registers van uitgaande stukken. Elk jaar heeft een deelnummer, maar omvat meestal meerdere banden. Deze reeks vormt het complement van de SC.

Ingang:

"Indice delle lettere S. Congregazione, e dei Biglietti di mons. Segretario per ordine di località" (1814 - 1892).

3. HET ARCHIEF VAN DE "CONGREGAZIONE DEGLI AFFARI ECCLESIASTICI STRAORDINARI"

Archivio della Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari (AA.EE.SS.)

Beheerd door: **Consiglio per gli Affari Pubblici della Chiesa.**

Adres: Città del Vaticano.

Toelating: Slechts in bijzondere gevallen na indiening van een verzoek bij de secretaris van de Consiglio, tevens substituut-staatssecretaris. Kontakt vooraf met het Nederlands Instituut te Rome (via Omero, 10 - 12) is zeer aan te bevelen.

Toegankelijkheid van de stukken: tot 1878.

Deze congregatie werd opgericht in 1814 en was gedurende een groot deel van de negentiende eeuw een der belangrijkste beleidsvormende instanties binnen de Curie. Het gaat hier niet om een normale Curie-congregatie met min of meer scherp afgebakende competentie, maar om een consultatieve commissie die kon worden ingeschakeld bij het nemen van de meest uiteenlopende beslissingen over zaken, die haar door de Paus, de Staatssecretarie of andere instanties werden voorgelegd. Zij had gewoonlijk een zeer "zware" bezetting van kardinalen, waarbij meestal de prefecten van de belangrijkste congregaties. Deze werden bijgestaan door een secretaris en een aantal consultoren; over een eigenlijk ambtelijk apparaat beschikte men niet. Bij de behandeling van een zaak stelde de secretaris een *posizione* (dossier) samen, op grond waarvan een consultor een *sentimento* (analytisch commentaar) schreef, dat met enkele kerndocumenten werd gedrukt en aan de congregatieleden als vergaderdossier toegezonden. De genomen besluiten werden ter goedkeuring aan de paus voorgelegd en ter uitvoering aan een daarvoor in aanmerking komend onderdeel van de Curie toegewezen.

Het archief van AA.EE.SS., dat onlangs opnieuw geordend werd, bevat voorzover achterhaalbaar de series *Rapporti delle Sessioni*, *Posizioni* (geordend naar land of regio) en *Posizioni Stampate*²⁷.

3.1. **AA.EE.SS., Rapporti delle Sessioni:** korte verslagen van het behandelde tijdens de zittingen der congregatie, waarbij mogelijk nog ander materiaal bewaard wordt. Tot op heden wordt deze serie absoluut van raadpleging uitgesloten.

3.2. **AA.EE.SS., Posizioni: Olanda**

In deze dossiers, die in fascikels zijn gebundeld treft men een bonte verscheidenheid van documenten aan, niet alleen over zaken, die tijdens de zittingen werden behandeld. Hoofdbestanddeel vormen stukken, die eigenlijk zouden thuishoren in het archief van de Staatssecretarie en de bijbehorende consultatie, en sentimenti. Daarnaast blijkt duidelijk dat materiaal uit de nalatenschappen van kardinalen en prelaten in dit archief is opgenomen; zo treft men privé-correspondentie aan, of de minuut en enkele originelen van een uitnodiging voor een zitting.

Vanwege de moeilijke toegankelijkheid van het materiaal zijn enkele notities over de inhoud van deze serie voor de jaren 1830 - 1870 als bijlage bij deze bijdrage opgenomen. Het is overigens niet onmogelijk, dat zich onder de dossiers van andere landen nog materiaal bevindt, dat ook Nederland betreft. Ook is het niet uitgesloten, dat stukken van vóór 1870 zich als retro-acta bij recentere dossiers bevinden.

3.3 **AA.EE.SS., Posizioni Stampata: Olanda**

Gedrukte vergaderstukken over Nederlandse aangelegenheden, zoals ze aan de congregatieleden werden toegezonden.

4. OVERIGE ARCHIEVEN IN ROME

4.1. Congregatie der Riten

Beheerd door: *Congregazione per le cause dei Santi*.

Adres: Piazza Pio XII, 10 - 00193 ROMA.

Toelating: aan te vragen bij de kardinaal-prefect.

Binnen de competentie van de - inmiddels opgeheven - Riten-congregatie vielen met name heilig- en zaligverklaringsprocessen en liturgische aangelegenheden. Het materiaal van afgesloten processen bevindt zich in het ASV (zie hiervóór, 1.6.).

27. De bij PASZTOR, *Guida*, 308 - 311 vermelde indeling van het archief is vermoedelijk achterhaald; de serie *Spogli* werd, naar het zich laat aanzien, opgelost in de *Posizioni*.

- 4.1.1. Congr. Rit., Archivio Grande: Registri per le cause dei Santi (- 1964)
Ingang:
Index op naam en dioceses.
- 4.1.2. Congr. Rit., Archivio Grande: Registri liturgici (- 1964)
Decreten en andere stukken met betrekking tot liturgische kwesties.
Geen ingang bekend.

4.2. Sacra Penitenzieria Apostolica

Adres: Via della Conciliazione, 34 - 00193 ROMA.

Toelating: gezien het karakter van het archief staat het niet voor algemene raadpleging open. Het onderzoek van duidelijk aangegeven zaken zal in overweging genomen worden na een verzoek te richten aan de kardinaal-grootpenitentiër (Card. Penitenziere Maggiore).

Binnen de competentie van deze instantie valt de jurisdictie "in foro interno", d.w.z. individuele gewetensvragen van sacramentele en niet-sacramentele aard, zoals de absolutie in aan de H. Stoel gereserveerde gevallen. Daarnaast werden ook aanvragen voor dispensaties en andere geestelijke gunsten behandeld van diegenen voor wie (meestal uit geldgebrek) de gewone weg niet openstond. De voorgelegde casus zal men vaak in het Propaganda-archief vinden, evenals de geleidbrieven van de rescripten.

Als belangrijkste series uit het enorme Archivio Storico Antico (de series tellen vaak meer dan 1.000 banden) kunnen worden genoemd:

Registra matrimonialium et diversorum (tot 1890).

Matrimoniali (tot 1884, met alfabetische indices tot 1864).

Suppliche originali (1800 - 1864).

Dispense matrimoniali (1830 - 1880).

Materie segrete e registri alfabetici (1814 - 1845).

Registri dei Segretari (tot 1874).

Facoltà ordinarie e straordinaria (tot 1885).

4.3. Istituto per il Risorgimento Italiano

Adres: het Instituut is gevestigd in het "Vittoriano", het grote monument aan het Piazza Venezia.

In de uitgebreide handschriften-afdeling van dit instituut bevindt

zich ook een deel van het archief van de Nederlandse Legatie bij de H. Stoel (ca. 1825 - 1870)²⁸.

4.4. Archieven van enkele religieuze ordes en congregaties

Vele ordes en congregaties hebben in Rome hun centrale zetel. In de daaraan verbonden algemene archieven kan materiaal, van belang voor de Nederlandse kerkgeschiedenis van de negentiende eeuw, te vinden zijn. Hieronder volgen in het kort wat gegevens over de archieven van enkele ordes en congregaties, die in de negentiende eeuw in Nederland actief waren²⁹.

Augustijnen: Archivio Generale dell'Ordine di S. Agostino

Adres: (Curia Generalizia Agostiniana), Via S. Uffizio, 25 - 00193 ROMA.

Toelating op aanvraag; de stukken zijn ter inzage tot 1895.

Capucijnen: Archivio Generale dei Frati Minori Capuccini

Adres: Via Piemonte, 70 - 00187 ROMA.

Toelating: op aanvraag bij de Minister-Generaal van de Orde; de stukken zijn ter inzage tot 1884.

Carmelieten: Archivio Generale dei Carmelitani

Adres: Via Sforza Pallavicini, 10 - 00193 ROMA.

Toelating: op aanvraag; de stukken zijn ter inzage tot 1900.

Carmelieten (Ongeschoeide): Archivio Generale dei Carmelitani Scalzi

Adres: Corso d'Italia, 38 - 00198 ROMA.

Toelating: op aanvraag; de stukken zijn ter inzage tot 1878.

Dominicanen: Archivio Generale dei Frati Predicatori

Adres: Piazza Pietro d'Iliria, 1 - 00153 ROMA.

Toelating: aan te vragen bij de archivaris.

Franciscanen: Archivio Generale dei Frati Minori

Adres: Via S. Maria Mediatrix, 25 - 00165 ROMA.

Toelating: aan te vragen bij de Minister-Generaal van de orde; de stukken zijn ter inzage tot 1877.

28. Vgl. A. H. L. HENSEN, "Het archief van de Nederlandse Legatie bij den H. Stoel", in: *Nova et Vetera*, Amsterdam 1929, 149 - 154; de genoemde jaartallen zijn van Hensen, die de omvang stelt op ruim zeventig delen. Nadere bijzonderheden in de inleiding van een uitgave van de *dépêches* van de Nederlandse gezant De Liedekerke 1848 - 1850: A. M. GHISALBERTI ed., *Rapporti delle cose di Roma*, Rome 1949; vgl. van dez. het artikel "Una diplomatica sulla rivoluzione e la repubblica romana" in: *Rassegna Storica del Risorgimento* XXV (1948), fasc. I.

29. Voor nadere gegevens raadplege men PASZTOR, *Guida*

Jesuieten: Archivum Romanum Societatis Iesu

Adres: Borgo S. Spirito, 5 - 00193 ROMA.

Toelating: aan te vragen bij de algemeen archivaris van de Sociëteit; de stukken zijn ter inzage tot 1900.

Redemptoristen: Archivio Generale della Congregazione dei Redentoristi

Adres: Via Merulana, 31 - 00185 ROMA.

Toelating: aan te vragen bij de Superior-Generaal der Redemptoristen; de stukken zijn ter inzage tot 1908.

BIJLAGE:

ARCHIEF VAN DE CONGREGAZIONE DEGLI AFFARI ECCLESIASTICI STRAORDINARI, OLANDA: POSIZIONI, 1830 - 1870 (VOLGENS INVENTARIS)

33. Olanda 1831. Nomina dell'incaricato Antonio Antonucci presso la real corte dei Paesi Bassi (fasc. 30).
34. Olanda 1831. Conferenza di mons. Capaccini col Principe di Orange e Lord Palmerston in Londra, sulla elezione del nuovo Re del Belgio (fasc. 30).
35. Olanda 1831. Lettera dei tre vescovi scismatici al Santo Padre (fasc. 30).
36. Olanda 1832. Pensioni al clero (fasc. 30).
37. Olanda 1833. Nota (foutief gedateerd; 1823) fasc. 30).
38. Olanda 1835. Lettera degli ecclesiastici dei distretti Ravenste-
niensi e Megense al S. Padre (3-8-1835) (fasc. 30).
39. Olanda 1835. Biglietto del Segr. della S.C. dei AA.EE.SS. al
Card. Segr. di Stato relativo al ricorso fatto al S. Padre dai Cat-
tolici di Bois-le-Duc contro la podestà ecclesiastica che si ricusa
ad accordare il permesso di fare accademie di musica (fasc. 30).
40. Olanda 1840. Notizie politiche. Abdicazione del Re. Matrimo-
nio con la contessa di Oultremont (fasc. 30).
41. Olanda 1841. Sull'esecuzione del concordato del 1827 col Re
dei Paesi Bassi per l'erezione dei vescovati. Oss.: v. *Rapporti
delle Sessioni* vol. 18 - Sess. 213; v. Olanda pos. 22 ("Paesi Bas-
si 1823 - 1825. Trattative di un concordato") (fasc. 31).
42. Paesi Bassi 1842. Lettera del ministero di S.M. il Re
dei Paesi Bassi: ringrazia per la copia dell'allocuzione pronun-
ziata dal S. Padre. (fasc. 31).
43. Olanda 1843. Elezione e sacrilega consacrazione del preteso
vescovo di Haarlem. Oss.: v. *Rapporti delle Sessioni* vol. 19 -
Sess. 234, p. 149 (fasc. 31).

44. Lussemburgo 1843. Discussione del progetto di legge sulla istruzione primaria nel Lussemburgo (fasc. 31).
- 44a. Lussemburgo 1844. (Brief over een huwelijksdispensatie) (fasc. 31)
45. Olanda 1847. Biglietto del sottosegr. della S.C. degli AA.EE.SS. a mons. Uditore di S.Stà: comunica che il S. Padre ha ordinato che venga decorato di un titolo arcivescovile i.p.i. mons. Innocenzo Ferrieri, incaricato d'affari nell'Aja (fasc. 31).
46. Olanda 1847 - 1848. Sul progetto di un nuovo Codice Penale, sul "Placet Regio" e sulle istruzioni al nunzio di Vienna relative al giuramento di fedeltà ai sovrani da prestarsi dai sudditi cattolici (fasc. 32).
47. Olanda 1853. Trattative per istabilire la gerarchia episcopale. Oss.: v. pos. 22, 56 (fasc. 33 - 36).
48. Paesi Bassi 1853. Miscellanea (fasc. 37).
49. Amsterdam 1853. (Schrijven betreffende een verzoek om geestelijke privileges voor de Dominicanessen der Derde Orde) (fasc. 37).
50. Olanda - Lussemburgo 1855. Istruzione per mons. Settimio Vecchiotti, internunzio apostolico all'Aja (fasc. 37).
51. Paesi Bassi 1856. Posizione stampata della S.C. di Propaganda Fide relativa ai progetti di circoscrizione delle parrocchie nelle diocesi della provincia ecclesiastica dei Paesi Bassi, e sulle rimozioni e relative pendenze dei regolari ecc. con altre istanze (fasc. 38).
52. Olanda 1856 - 1857. Sull'insegnamento primario. Sull'aumento dell'appuntamento per il clero di Curaçao. Sulla vertenza delle tumulazioni e processioni dei Cattolici (fasc. 37).
53. Utrecht 1858. Consecrazione sacrilega di Enrico Loos vescovo scismatico di Utrecht (fasc. 37).
54. Paesi Bassi 1858. Posizione stampata della S.C. di Propaganda Fide sulla erezione dei capitoli cattedrali nella provincia ecclesiastica dei Paesi Bassi, e metodo per l'elezione dei vescovi ecc. (fasc. 37).
55. Aja 1859. Dispaccio 355 di mons. Settimio Vecchiotti sulla celebrazione del Concilio provinciale e sul desiderio di mons. Zwijsen di essere trasferito dalla sede arcivescovile a quella di Bois-le-Duc (fasc. 37).

56. Lussemburgo 1847 - 1864. Affari Ecclesiastici del Lussemburgo.
Parte I: Richiama di mons. Laurent, Vic. Ap. di Lussemburgo. Concordato.
Parte II: Carte relative alle stampe sulle trattative di Concordato per la erezione di una diocesi e per il riordinamento delle cose ecclesiastiche nel Granducato Lussemburgo soggetto al Re dei Paesi Bassi.
Parte III: Seguito avuto nel tempo della internunziatura di mons. Vecchiotti. . . . (fasc. 39 - 47).
57. Olanda 1863. Istruzioni per mons. Oreglia di S. Stefano, internunzio apostolico all'Aja (fasc. 48).
58. Lussemburgo 1864. Catalogo delle chiese e degli ecclesiastici del Vicariato Apostolico di Lussemburgo per l'anno 1864 (fasc. 48).
59. Lussemburgo 1863 - 1866. Sull'erezione del Vicariato Ap. in vescovato: risposta del governo al pro-memoria delle S. Sede (fasc. 48).
60. Paesi Bassi 1866 - 1868. Istruzioni I: per mons. Cattani, maggio 1866; II: per mons. Bianchi, 27 - 5 - 1868 (fasc. 48).
61. Olanda 1868. Questione insorta tra il clero giansenista di Haarlem e l'arcivescovo giansenista di Utrecht (fasc. 48).
62. Lussemburgo 1870. Erezione in vescovato del Vicariato Apostolico di Lussemburgo (fasc. 48).